

pins redegørelse for den bekendelse, som den forhenværende sachsiske kurfyrste Johann Friedrich I., fængslet af kejseren, skrev imod Interim (1549). Bidragene belyser således denne skæbnsvangre episode i lutherdommens historie ud fra mange synsvinkler. Kedeligt blot, at den meget omfattende kontroversteologiske behandling, som Interim fik af samtidens førende danske teologer samt konge Christian d. 3.'s pinagtige stilling mellem politisk tilknytning til kejseren og luthersk overbevisning ikke er blevet inddraget.

Martin Schwarz Lausten

Johanna Loehr (bearb.)

Melanchthons Briefwechsel, Band T 4/1 Texte 859-1003a (Januar-Juli 1530) & Band T 4/2 Texte 1004-1109 (August-Dezember 1530). Stuttgart-Bad Canstatt: Verlag fromann-holzboog 2007, 796 s. 558 €.

Dette storværk er allerede nået brev til tekstbind nr. 9, som drejer sig om året 1540, men af redaktionelle grunde blev man i sin tid nødt til at springe nærværende bind 4 over, således at det først er udkommet i 2007 og nu kan indføjes på rette plads. Årsagen er den overvældende store stofmængde, for som det fremgår af ovenstående titel, drejer hele dette bind sig om året 1530, dvs. Confessio Augustanas år. En faktor, som har været tidsforlængende, har også været den omstændighed, at der i disse Melanchthontekster er usædvanligt mange henvisninger til kirkefædre, kirkeretstekster og skolastiske teologer, som Melanchthon blot citerer eller nævner uden at bringe nøjagtige oplysninger om kilderne. I hvert enkelt tilfælde har udgiveren fundet og beskrevet disse. Man kan kun imponeres af og glæde sig over denne fylde af informationer, og det samme gælder de omfattende registre, som afslutter det andet halvbind. De relevante forfattere og værker fra tiden før 1500 og efter opremses, rent bortset fra de almindelige registre over skriftsteder, brevaftendere og brevmodtagere. Foruden tekster, som direkte drejer sig om Confessio Augustana, belyses andre vigtige teologiske temaer, fx debatterne om modstandsretten mod kejseren (872), Melanchthons syn på verdslig øvrighed, hans betænkninger om ægteskabsproblemer. Hans udkast til en bøn, som kurfyrsten skal bede før denne afgørende rigsdag (885), hans rådgivning til fyrsten i anledning af kravet om deltagelse i Helliglegemsprocessionen (929), tekster, som belyser tyrkerfaren (892), tekster, som belyser Melanchthons personlige problemer under denne møderne, hans angst for en kommende krig, hans søvnløshed (891), usikkerheden omkring Philipp af Hessens forhold til zwinglianerne. Mest fylder de talrige forarbejderne til det, som ender med bekendelsesskriftet, fyrsters og teologers indstillinger, den omfattende korrespondance om dette. Interessant er ikke mindst Melanchthons korrespondance med Erasmus af Rotterdam (956. 1004). Brevvekslingen giver videre et godt indtryk af den på Coburg anbragte Luther og hans frustrationer og vrede ind i mellem. Interessant er her naturligvis, at

Melanchthons originalbrev til Luther af 19/6 1530 findes i Det Kgl. Bibliotek, København (934), hvordan det så er landet der i sin tid.

Martin Schwarz Lausten

Sven Rune Havsteen et al. (red.)

Creations. Medieval Rituals, the Arts, and the Concept of Creation. Turnhout: Brepols Publishers 2007. 269 s. Pris € 60.

Som undertitlen antyder, bringer antologien forskellige, tværfaglige perspektiver på forholdet mellem middelalderlig ritualpraksis, teologi og forestillingen om menneskelig, 'æstetisk' kreativitet sammen. Bogens 12 bidrag fokuserer hver især på det indviklede forhold mellem middelalderens teologiske diskurser og forestillingen om menneskelig skabelse og kreativitet. Grundintentionen er således at belyse den moderne kreativitetstankes middelalderlige rødder og forudsætninger.

Hvad fortiden 'er', beror i påfaldende grad på en fortolkning, der uafværgeligt må tage sit udgangspunkt i aktuelle forståelses- og begrebsrammer, skriver Eyolf Østrem og Nils Holger Petersen, begge tilknyttet Center for Studiet af Kulturarven fra Middelalderens Ritualer, i deres introduktion.

Båret af bestræbelsen på at bedrive samtidsbeskrivelse og dermed indkredse træk ved nutiden, vendes blikket bagud mod den middelalderlig-teologiske forudsætningshistorie. Bogens vidt forskelligartede perspektiver og tilgange belyser nogle af de praksisbundne ritualer og middelalderteologiske forudsætninger, som endnu er virksomme den dag i dag. At der på denne måde gør sig teologiske forestillinger og rituelle praksisformer gældende 'bag' samtidens kreativitetsdiskurs, virker ikke blot overbevisende, men er også generøst veldokumenteret i bogen.

Bogens første bidrag, skrevet af Eyolf Østrem, tager det indviklede forhold mellem Guds skabende kunnen og menneskets kreative kapacitet under kyndig behandling. Vanskelighederne ved at integrere den aristoteliske metafysiks *de nihilo nihil* og den kristne forestilling om *creatio ex nihilo*, spørgsmålet om forholdet mellem Guds skabende magt og menneskets frihed, spørgsmålet om kunst som gengivelse af naturen (*ars imitatur naturam*) eller som opfindelse (*inventio*), danner det spekulative afsæt for betydelige filosofiske, teologiske og lingvistiske overvejelser og refleksioner igennem store dele af middelalderen. Østrem beskriver den interessante 'inkubation' af begrebslige midler, der oprindeligt var af eksklusiv teologisk relevans, på menneskets selvforståelse med udgangspunkt i Nicholas af Kues og Giorgio Vasari (46).

Richard Utz' bidrag forsøger derimod at illustrere, hvorledes en teologisk kursændring i senmiddelalderen gav anledning til en ny, poetisk frihedsforståelse i litterære kredse. Her er det Guds ubundne almagt (*potentia absoluta*), der frigiver et spillerum for forestillingen om 'alternative verdner' (119), og som dermed aftegner grundlaget for en spekulativ nybesindelse der kred-